

A DUNAI KÉRDÉS ÉS A NÉGY NAGYHATALOM

TAVALY, amikor a német-osztrák vámuniós terv kipattanása után Nyugatról megindult a pénzügyi offenzíva Középeurópa ellen, innen pedig reakcióképpen kiindult az a nagy pánik, amely viszont Középeurópából sugározta vissza Nyugateurópára a bizalmi válságot, még nem láthattuk elég világosan, hogy ez a krízis határkővé válhatik Európa politikai történetében. Azóta egy év telt el és ez az idő megmutatta, hogy Nyugateurópa éppen e válság hatása alatt eltántorodott attól a politikától, amely a nemzeti államok kialakulásával kezdődött és amely a párizskömyéki békékben érte el fejlődésének utolsó stációját.

A wilsoni elvek — ezek jelentették Nyugateurópa szemében a XIX. század nemzetiségi törekvéseinek diadalra és nyugvópontra való jutását, s ennek megfelelően a békekötések után az egész középeurópai kérdést végkép elintézettnek látták abban a képzetben, amely a mai államalakulatokból tevődik össze. Ez a gondolkodás uralkodott az elmúlt évtizedben egész Nyugateurópán, amit legjobban az jellemez, hogy a nyugati sajtó a középeurópai és dunai helyzetet mindig csak az egyes államok problémáin keresztül látta meg; Nyugateurópa szemében volt osztrák kérdés, volt magyar kérdés, de nem volt dunai kérdés és a tavaly nyári válságnak kellett elkövetkeznie ahhoz, hogy Nyugateurópa a dunai kérdés vizsgálatánál ne államokban, hanem „földrészekben gondolkodjék“ és belássa, hogy a Dunamedence kérdése a maga egészében vár megoldásra.

Hogy ez a felismerés hogyan került fokozatosan előtérbe Angliában azok révén, akik nem értettek egyet Franciaország kontinentális politikájával s miképpen jutott szóhoz Franciaországban egy kisszámú radikális irányzatú irodalmi csoporton keresztül, arról a Magyar Szemle ötéven keresztül rendszeresen beszámolt.¹ Most azonban, hogy e gondolkozásmód a francia kormány egy lépésében, a Tardieu-tervben jelentkezett, érdekes megállapítani, hogy míg Angliában magába a közvéleménybe és a politikai világba infiltrálódott az a törekvés, amely a békeszerződések kérdésében a francia „statikus“ politikát el akarja téríteni az angol „dinamizmus“, a „revideálhatóság“ irányában, addig Franciaországban nem a dinamizmus híveinek befolyásolása alatt, hanem

¹ Lásd Balogh József cikkeit: Anglia és a középeurópai kérdés (1927 szeptember), Románia válsága — angol szemmel (1928 január), A középeurópai kérdés — Nyugatról nézve (1928 július), Angol ellenségeink (1928 szeptember), Scotus Viator pálfordulása (1930 március), A középeurópai kérdés — angol szemmel (1930 december), Trianon revíziója és a nyugati válság (1931 szeptember). V. ö. még Eckhardt Sándortól, Fiatal franciák rólunk (1931 június).

attól teljesen függetlenül éppen a legortodoxabb statikai irányzat vezéré-
től, Tardieutól indult ki a dunai kérdés megoldására irányuló akció.

Hogy maga a terv mit jelent mai elgondolásában s milyen követ-
kezményekkel járhat, ha megvalósul — e kérdésre nemcsak azért
lehetetlen válaszolni, mert, amint egy magyar politikus megjegyezte,
az egész még csak egy regényeim, amelyhez meg kell írni a szöveget,
hanem azért is, mert a londoni konferencia után a kérdés ha nem is
holtpontra, de kétségkívül „nyugvópontra“ jutott. Annál érdekesebb
azonban szemügyre venni a terv által keltett visszhangot, mert ez
ismét bebizonyította, hogy a külpolitikai képletek milyen csalókák
s hogy a nagyhatalmaknak egymáshoz való viszonya nem olyan egy-
szerű, hogy azt skatulyázással és csoportosítással lehetne jellemezni.
Ebből a szempontból különösen tanulságosak azok a kommentárok,
amelyekkel az angol, francia, olasz és német sajtó kísérte a Tardieu-
terv sorsát. Mindazt, ami ezekből kiderül, a következőkben foglal-
hatjuk egybe:

a francia-olasz és angol politika párhuzamossága nem a régi Entente
Cordiale többé, de még mindig erősebb, mint a kontinensen hiszik;

a francia viszony nem javul oly rohamosan, mint az a német-
osztrák vámunió elbuktatásakor hihető volt, bár egészen kétségtelen,
hogy a francia és olasz politika amennyire divergálódik a Balkánon és
a Duna medencében, annyira egységes az Anschluss kérdésében, amint-
hogy általában úgy francia, mint olasz részen minden felelős tényező
tisztában van a két nép sorsközösségével, azzal, hogy a két állam kül-
politikájának legfőbb alapvonalai párhuzamosak kell, hogy legyenek;

végül pedig kiderült, hogy a német kormány sokkal nagyobb
határozottsággal és öntudatossággal tudja képviselni Németország
érdekeit, mint azt Brüning ellenzéké hirdeti.

FRANCIAORSZÁG ÉS ANGLIA viszonyának háború utáni alakul-
lását legjobban az a polémia jellemzi, amely március végén zajlott
le Wickham Steed és Wladimir d'Ormesson, a Magyarországon is
ismert nevű angol és francia publicisták között. Wickham Steed ugyanis,
aki egyébként nem ok nélkül tanúsít mindig megértést a kisantanttal
szemben, Párizsban a francia-angol szövetségben előadást tartott,
amelyben a sorok között szemérvetette a francia külpolitikának,
hogy nem eléggé pozitív; erre pedig azt válaszolta d'Ormesson a
Tempsban, hogy a francia külpolitika határozatlanságának oka nagy-
részt — éppen Angliában van, amely nem hajlandó újabb biztosíté-
kokkal alátámasztani a francia biztonságot. A franciák lélektanát,
úgymond d'Ormesson, Sir Austen Chamberlain jellemezte legtalálóbb-
ban, amikor kijelentette:

Megértettem, hogy Franciaország nélkül nincs európai politika
és hogy Franciaország együttműködésére csak akkor lehet számítani,
ha biztonságban érzi magát.

Ezzel valóban jól jellemezte Sir Austen nemcsak a francia poli-
tikát, hanem saját politikáját is, amikor mint Anglia konzervatív kor-
mányának külügyminisztere sokkal nagyobb mértékben támogatta a
francia külpolitikát, mint amennyire azt az angol konzervatív politika

hagyományai előírták volna. Hogy azonban Chamberlainen kívül más angol tényezők is felismerték a franciákkal való együttműködés lehetőségét, azt dokumentálja a Nineteenth Century-nek márciusi száma. D. Graham Hutten „Wanted — a Foreign Policy“ című cikkében itt megállapítja, hogy a békeszerződések politikája Európát zsákutcába juttatta, amelyben feléledt a háború előtti hatalmi egyensúly rendszere; majd a következőképpen jellemzi Franciaország helyzetét:

Franciaország, amely mindenki másnál jobban van izolálva Európában, sokkal inkább, mint az angol „Szigetország“, a következőket válaszolja Angliának a leszerelés kérdésében: Mi a versaillesi Európa alapján állunk s annak megváltozhatatlansága jelenti a mi biztonságunkat. Tudjuk, hogy Németország, Olaszország, Oroszország és Amerika (ekettő a Népszövetségen kívül), sőt talán ti angolok is nem álltok a békék megváltozhatatlanságának alapján. Garantáljátok tehát előbb integritásunkat, akkor majd leszerelünk.

Ezek után megállapítja az angol cikkíró, hogy Angliának a maga útját kell járnia, fel kell hagynia eddigi inaktivitásával, amely főképp három kérdésben mutatkozott meg, az optások, a német-osztrák vámunió és a kínai-japán ellentét kérdésében. Nagybritanniának, úgymond, világosan meg kell határoznia álláspontját a békeszerződések revízióját illetően, amelyek nyilvánvaló igazságtalanságainak megváltoztatását megakadályozza a francia rendszer. Franciaországnak három eshetőség között kell választania: a háború, Európa összeomlása és a között, hogy hozzájárul a békék revíziójához, a leszereléshez, aminek ellenében Anglia valóban garantálni fogja „Európa biztonságát“, ami Franciaország számára is valódi biztonságot jelent majd. Ez az angol javaslat tehát elfogadja a franciák háború utáni politikájának nevezetes jelszavát, hogy „csupán a biztonság megeremítése után kerülhet sor leszerelésre“, de kijelenti, hogy éppen a béke-revizión keresztül lehet eljutni az igazi biztonsághoz. Rendkívül érdekes még a cikknek az a része, amely szerint Anglia számára jobb, ha szerződésekkel teljesen össze van kötve sorsa egy rendezett Európával (to be definitely committed to a controllable Continent) és annak fejlődésével, semmint hogy félig legyen összekötve egy rendezetlen kontinenssel és annak hanyatlásával.

Hasonlóképpen a Manchester Guardian, ez az angol szemmel nézve baloldali és sokszor egész élesen franciaellenes lap is azt követeli „Európa vagy a birodalom“ című cikkében, hogy Anglia szabadkereskedelmi politikával fűzze szorosabbra azokat a gazdasági szálakat, amelyek összekötik a kontinenssel, mert — úgymond—Nagybritannia fejlődése inkább van összekötve Európával, mint a domíniumokkal.

E hangokkal szemben, amelyek Angliának a kontinentális politikába való intenzív bekapcsolódását követelik, természetesen felmerül a kérdés, hogy az angol aktivitásnak mi legyen az iránya? A lapvélemények, amelyek Angliában a Tardieu-tervet kísérték, mindenestre arra vallanak, hogy az angol közvélemény már eltávolodott ugyan a francia politikával való feltétlen párhuzamosságtól, de azért teljes virilitással él benne a hajlam a Párizssal való együttműködésre. Ezt fejezi ki Wickham Steed is a Sunday Times-ban a Tardieu-tervel kapcsolatban:

Londonban és Párizsban egyetértés uralkodik. A középeurópai gazdasági együttműködés terve nem más, mint izelítő abból, hogy mire képes e két nép, ha egyetértésben dolgozik.

Ennél már sokkal óvatosabb a Times:

Ha Európa háború utáni történetét tekintjük, nem meglepő, hogy minden francia kezdeményezést gyanakvással fogadnak Berlinben, ha pedig a háború előtti történelmet vesszük figyelembe, akkor nem meglepő, hogy minden német lépést bizalmatlanul néznek Párizsban.

Annak megemlítése után, hogy a leszerelés, a gyarmatok, a franciaországi antifasiszta szervezetek és a Franciaországban munka nélkül maradt olasz munkások kérdése vár megoldásra Párizs és Róma között, a következőket mondja tovább a Times:

E kérdéseknek kedvező elintézése anyagilag ugyanannyit, erkölcsileg pedig kétszer annyit ér Olaszország számára, mint a lemondás az osztrák és magyar kereskedelmi egyezmény preferenciális jogairól. — Idézi még a lap Tardieunak a francia parlamentben világosan kifejezett kívánságát az olasz-francia közeledés irányában, majd áttér a francia-német viszonyra: Franciaország Németországnak a dunai kérdésben tanúsítandó jóindulatú semlegességéért cserébe jelentős engedményt tud tenni a jóvátétel és lefegyverzés kérdésében. Ebben — úgymond a Times — a brit kormány döntő szerepet játszhat.

„A béke“, ez volt alapja eddig a francia politikának, ami arra ítélte Franciaországot, hogy örökös és megfejtethetlen ellenállást fejtsen ki az olasz törekvésekkel, a német panaszokkal és a gazdasági realitások irányában mozgó angol erőfeszítésekkel szemben — folytatja a lap, hogy végül a következő megállapítást tegye: Most, hogy a súlypont átment a politikáról a gazdaságpolitikára, a szavakról a számokra, az üres beszéd-ről az üzletre, Tardieu lefegyverzett sok gáncsoskodást és egy csomó ütőkartyát francia kézre játszott. Briand alatt a francia politika romantikus volt, Laval idejében negatív volt, Tardieu alatt konkrét, sőt konstruktív.

Mindez pedig azt jelenti, hogy a Times kevésbé hisz ugyan a Párizssal való együttműködés dogmájában, mint Wickham Steed (elébb idézett cikkében) és kevésbé lelkesedik Európa politikai újjászervezéséért, mint a Nineteenth Century-nek ugyancsak idézett cikke; a Times politikája Franciaországgal szemben inkább kettős. Ez a lap, amely leghűbb képét adja az angliai hivatalos és nem hivatalos vezető körök gondolkodásának, csak Párizssal tudja elképzelni Anglia együttműködését a kontinensen, ennek azonban feltételei vannak: Franciaország tegyen engedményt Olaszországnak és Németországnak, sőt a békerevizionistáknak is, amint azt a Times-nak egy másik cikke sejteti:

A Tardieu-terv körül való tárgyalások az első komoly kísérletet jelentik abban az irányban, hogy helyrehozzák a középeurópai természetes gazdasági egység politikai szétदारabolását és hogy a békeszerződések politikai rendelkezéseit kiegészítsék egy nemzetközi gazdasági újjáépítés politikájával.

A németek és olaszok külön kívánságai, valamint a revízió irányában a Manchester Guardian követeli a leghatározottabban a francia engedményeket, viszont ugyanez a lap állapította meg, hogy az ellenjavaslat, amelyet Németország és Olaszország tett a londoni konferencián a Tardieu-tervvel szemben, nem eléggé konstruktív és

nem eléggé pártatlan. Egyébként a Tardieu-tervnek angliai sajtó-visszhangjából ki kell még emelnünk Esmond Harmsworthnak cildcét a Daily Mail-ben, amely lap a Tardieu-terv vitájának során a francia-angol együttműködés szükségét erősen hangsúlyozta. E cikkében Harmsworth a trianoni békeszerződés számos intézkedését tarthatatlannak mondja, majd rámutat arra, hogy az öt dunai állam 159 millió font értékű államkölcsönt helyezett el Londonban. Ez összeg dőtér-behelyezése azért érdekes, mert emlékeztet az Oesterreichischer Volkswirtnek arra az állítására, hogy Angliának nem Csehországra, Romániára és Jugoszláviára, Franciaország adósaira van gondja, hanem Ausztriára és Magyarországra, amelyek főleg Angliának adósai. Ha Budapest és Bécs — úgymond — nem lesz hamarosan fizető- és transzferképes, akkor Bérlőiben súlyosodhatik a helyzet s amíg a német magánadósok szolgáltatásainak a jövőben való folytatása kétséges, addig a londoni piac sem nyerheti vissza biztonságának tudatát. Amihez még hozzáfűzi a közgazdasági lap, hogy ilyen gondolásból indult ki a londoni kormány az az akciója, amellyel már januárban vám-úniót javasolt a dunai államok között. Ezzel a gondolattal egybeesik a Times megállapítása is:

A veszélypont Bécs és Budapest között van. Ha a francia tervet nem lehet elfogadni, akkor szerényebb lépcsőn kell elindulni, például a dunai országok között legsúlyosabban érintett Ausztria és Magyarország vámuniójával.

Érdekes még a News Chronicle cikke, amely rámutat arra, hogy a lefegyverzett Ausztria és Magyarország körül három állam 33 millió aranyfontot költött fegyverkezésre 1930-ban, s a Financial News cikkei, amelyek szerint Frandaország Angliának a dunai tervhez való hozzájárulását a jóvátételi kérdésben való engedelményeivel vásárolja meg, s most azért siet megvalósítani a Tardieu-tervét, mert politikusai érzik, hogy Franciaország pénzügyi ereje rohamosan hanyatlik.

A FRANCIA SAJTÓNAK a Tardieu-terv tárgyalásai során való magatartása először különösen abból a szempontból érdekes, hogy állandóan hangsúlyozta Anglia egyetértését Franciaországgal, másodsor, hogy a franciák sokkal gyöngébbnek látták az olasz ellenállást, mint akár a német, akár az angol lapok, végül pedig, hogy a francia lapok aránylag gyakran emlegették Tardieunek a francia-olasz közeledés érdekében mondott kamarai és szenátusi beszédét. Az mindenestre tény, hogy a francia lapokon keresztül sokkal melegebbnek látszik a Párizs és Róma közt való viszony, mint az olasz sajtó tükrében. Ennek úgy francia, mint olasz részen megvan a maga magyarázata. Franciaországban ugyanis a jobboldal a Tardieu-féle „pozitívabb“ irányzat óta egyes jelek szerint talán kevésbé idegenkedik az észszerű kompromisszumoktól, mint eddig, a francia baloldal pedig, amely eddig élesen szembenállott a fasiszta Olaszországgal, különösen Briand visszavonulása óta barátkozott meg egyre jobban a Rómához való közeledés gondolatával. Emellett Olaszországban az a helyzet, hogy a hivatalos Olaszország — szemben minden beszéddel és vezércikkkel — eddig sem gondolt soha franciaellenes politikára s a Francia-

országgal szemben való légkört még kedvezőbbé teszi az a tény, hogy az olasz bankkörök az eddigénél is nagyobb hajlandósággal és több sikerrel ápolják a francia pénzkörökkel való érintkezést, ami mellett arra is rá kell mutatni, hogy az egész olasz közélet nagy elégtétellel fogadta úgy Tardieunek olaszbarát beszédeit, mint a francia lapoknak és politikusoknak közeledő gesztusait. Hogy azonban ez a kedvező olasz visszhang miért nem látszik meg az olasz napisajton, azt a Temps római tudósítója magyarázta meg: Olaszországban a szép szavak után tetteket is várnak Párizsból, ez okozza a politikai sajtó tartózkodását. A közgazdasági sajtó éppoly szimpátiát árul el Franciaországgal szemben, mint az egyes olasz politikusok, különösen a szenátorok s egy árnyalattal kevésbé a képviselők, a fiatalabb generáció tagjai.

Egyébként pedig, hogy a párizsi és római gondolkozásmód nem idegen egymástól, azt mutatja Mussolininek a Tardieu-tervről írt cikke. „A nemzetiségi eszme ereje — úgymond — az utóbbi években már nem működött centripetálisan, hanem azzal fenyeget, hogy centrifugális erővé változik és romboló tényezővé lesz, ha észszerű kötelékek közé nem kerül“ — ami kétségkívül olyan gondolat, amelyet a Quai d’Orsay-n is el lehetett volna mondani.

Ami már most a két kormány közt felmerült nézeteltérést illeti a Tardieu-terv körül, kétségtelen, hogy Párizsnak és Rómának külön érdekei vannak Délkelet-Európában, \$ így abban a kérdésben is, hogy a Balkán szomszédságában kialakuljon-e egy hetvenmilliós tömb. Erre vonatkozólag írta legutóbb Serruys, a Népszövetség gazdasági bizottságnak volt elnöke, hogy amikor 1921-ben preferenciális vámrendszert akartak létesíteni Ausztria, Magyarország és Csehszlovákia között, akkor ez a kísérlet Olaszország ellenállásába ütközött.

Am ha a Dunamedencében nem is azonosak az olasz és a francia célok, éppen attól várják sokan Párizs és Róma közeledését, — amint erre az angol lapok idézett cikkei is rámutatnak — hogy Olaszország minden nagy külső problémájában Franciaországtól vár engedményeket, ami lehetségessé teszi, hogy a két egymásra utalt ország kölcsönös engedményekkel megtalálja a közös politika útját.

Mindenesetre érdekes, hogy a francia sajtó folyton emlegette az „olasz-német falat“, amelybe a Tardieu-terv beleütközött, de mindig hangsúlyozta, hogy ezért Németországra hárul a felelősség nagyobb része. „Németország revansot vett az Anschluss tervének tavalyi megakadályozásáért, Olaszországgal csupán a követendő eljárás tekintetében merült fel ellentét“. Az is figyelemreméltó azonban, hogy a Németországgal szemben való szemrehányás korántsem olyan erős, mint még pár évvel ezelőtt lett volna. Ma is találkozunk természetesen olyan mondatokkal a francia lapokban, hogy „a németek szerint inkább vesszen az osztrák és magyar pénz, semhogy ők lemondjanak az Anschlussról, vesszen inkább a német pénz is, semhogy tovább fizessék a jóvátételt“. A szélső jobboldali lapok ezúttal is felvetették a kérdést, hogy Anglia bátorítja-e a németeket ellenállásukban, jellemző azonban, hogy Perdnax, aki ezelőtt nyíltan vádolta meg az angolokat a németekkel való konspirációval, most csak annyit írt,

hogy „az angol kereskedelmi minisztérium bizonyos megértést tanúsított a német előadással szemben“.

Ami a statisztikai adatokat illeti, érdekes, hogy míg Németország képviselője a londoni konferencián arra hivatkozott, hogy Németország exportjának 10%-át adja el a dunai államoknak (a Népszövetség adatai is ezt mondják), addig a Temps szerint ez csupán 6%-ot tesz ki. Végül pedig meg kell említeni a Le Mois című új francia folyóiratnak azt a megjegyzését a Tardieu-terv kapcsán, hogy a békeszerződéseknek módosításra irányuló rendelkezéseit nem alkalmazták mindenütt szellemük és szövegük szerint.

A német sajtónak a Tardieu-tervhez való kommentárjai között legérdekesebb a német kormányhoz közelálló, centrupárti Germánjának az a véleménye, hogy „MacDonald döntőbíróként szerepel“, amivel szemben a Brüningtől távolabb álló Deutsche Allgemeine Zeitung úgy látja, hogy „az angol kormány tökéletesen magáévá tette a francia szempontokat“. A Der Tagnak a német kormánnyal szemben is volt szemrehányása: „Ausztriában gyorsabb választ vártak éppen német részről“ Buresch februári segélykiáltására. Egyébként a német sajtó véleményét azzal lehet egybefoglalni, hogy a dunai alakulás nem tudja felvenni Magyarország, Románia és Jugoszlávia terményeit, az osztrák ipar pedig, amely nagyrészt luxusárúokban specializálta magát, csak kicsiny mennyiségeket tudna elhelyezni a három agrárországban: az egyedüli haszonélvező tehát a cseh ipar volna. Végül pedig meg kell említeni a Neue Freie Presse-nek a londoni konferencia után írt vezércikkét:

Sajnos nem lehet tagadni, Németországban néhány olyan hiúig támadt, amely azt az aggodalmat kelti, hogy újból fel fog lángolni a nemzetközi bizalmatlanság; olyan lapok, amelyek mindig a Franciaországgal való megértés mellett írtak, a londoni konferenciát kedvezőtlen kommentárral kísérik. Mondjuk ki kereken: Németország nem akarja, hogy a dunai föderáció bármilyen formában is létrejöjjön.

Ebben lehet összefoglalni a visszhangot, amelyet a Tardieu-terv a négy európai nagyhatalom sajtójában keltett. Végző eredményképpen meg lehet állapítani, hogy a régi antant, a london—párizs—római vonal nem tűnt el végképpen, viszont egyéb ilyen vonalak sem alakultak ki s hogy Európában egyetlen nagyhatalom sincs minden irányban izolálva. Annyi bizonyos, hogy az európai politika súlypontja közelebb került a Dunához s a nyugati kormányok terveiben már a Dunamedence is szerepel, még pedig nem mint jótékonyági akcióra szorult államok gyűjtőneve, hanem mint olyan földrész, amelyen szervesen kell segíteni a békeszerződések óta fölmerült tapasztalatok alapján. Hogy ezen az úton a nyugati hatalmak mikor jutnak el a politikai határok revíziójáig, azt időre megjósolni természetesen még ma is lehetetlen. Egyelőre csak annyit látunk, hogy a békeszerződések három legfőbb öre közül Olaszország szabadította fel magát elsőnek a revízióellenes dogma alól, Anglia már a revideálhatóságnál tart s Franciaország is megtette a revízió megértéséhez vivő útnak első szakaszát, azt, amely a statikus politikától a dinamizmusig vezet.